

Tajkuni in slovenska stvarnost

BINE KORDEŽ

BIVŠI DIREKTOR
IN SOLASTNIK MERKURJA

V zadnjih letih je tajkun verjetno ena najpogosteje uporabljenih besed v Sloveniji. Označevala naj bi stranpoti menedžerskih odkupov in nasploh vse negativnosti v naši državi. Tajkunske povezave in poteze naj bi bile glavni krivec razkroja gospodarstva, socialne države in družbenih vrednot. Kadar naletimo na nekaj negativnega, se to hitro poveže s tajkunizacijo Slovenije. Ob tem pa le redko zasledimo opredelitev, kaj točno pod temi nazivi razumemo, kdaj se nekdo uvrsti med tajkune ali kakšne so dejanske posledice posameznih tajkunskih potez. Natančnejše analize tega pojava ne zasledimo v medijih, še manj v strokovnih krogih. Najbrž nisem najbolj poklican za kak komentar na to temo, a ob pomanjkanju drugih mogoče pogled kakšnega akterja teh dogajanj ni odveč. Najprej o sami besedi tajkun. Po Wikipedii je tajkun tujka, ki označuje zelo premožnega in vplivnega poslovneža. Izvira iz japonskega taikun in pomeni "veliki gospod". To je bil naslov šogunov. Kasneje je beseda označevala predvsem mogočne poslovneže. V nekdanjih socialističnih državah z besedo tajkun označujejo osebe, ki so si v času privatizacije in uvajanja kapitalsko-tržnega sistema ustvarile veliko bogastvo in mrežo poslovnih povezav. Gre za posameznike, ki so po zlomu komunizma močno obogateli s privatizacijo državnega premoženja in imajo, na primer v Rusiji, velik vpliv na delovanje medijev, političnih strank, zakonodajno, sodno in izvršilno vejo oblasti.

Gre torej za premožne in vplivne ljudi v tranzicijskih državah, za ljudi z ugledom, a pogosto tudi veliko

nasprotniki. Največ jih je seveda v Rusiji, kjer je v zadnjih dvajsetih letih kar nekaj posameznikov praktično iz nič prišlo do milijardnega premoženja, v bližnji okolici pa bi s tem pojmom lahko označili nam najbolj poznana Todorica (Konzum, Hrvaška) in Miškovića iz Srbije.

Pravi tajkun

V Sloveniji s pojmom tajkun trenutno poimensko označujemo pravzaprav samo štiri, pet oseb - akterjev največjih menedžerskih prevzemov, ki so se neslavno končali, posamezniki pa so večinoma predmet obravnave v različnih kriminalističnih ali sodnih postopkih. Gre torej za osebe, kjer praviloma ne moremo govoriti o kakem pomembnejšem premoženju, še manj o ugledu ali o vplivu na aktualno politično in gospodarsko dogajanje države. Po izvorni definiciji besede tajkun torej te osebe ne bi mogli uvrstiti mednje.

Kdo bi bil potem pri nas lahko pravi tajkun? Imamo sicer spisek najpremožnejših oseb v Sloveniji, a redko koga s tega spiska bi lahko označili za tajkuna. Ne samo da njihovo skupno premoženje ne dosega premoženja le enega srednjega ruskega tajkuna, težko bi tudi koga od njih obtoževali, da je njihovo premoženje rezultat neke plenilske logike, neke določene povezave gospodarstva s politiko in še manj kake kraje premoženja ali izkoriščanja zaposlenih. Zato tudi v medijih in še manj v kakem drugem javnem nastopu ne bomo zasledili, da bi koga od njih poimensko opredelili kot tajkuna. Pri osebah s spiska premožnejših lahko opazimo še eno značilnost. Zaradi negativnega prizvoka premoženja se praviloma nihče od njih niti ne želi preveč pojavljati v javnosti. Vsaj po zunanjih znakih bi težko ocenili, da igrajo neko vplivno vlogo v gospodarstvu ali družbi nasploh. Negativno sprejemanje kakršnegakoli premoženja sili te ljudi, da se ne izpostavljajo. Predvsem pa ne gre za premoženje na nekih bančnih računih ali v obliki velikih jaht, ki plujejo po Sredozemlju, temveč za deleže v podjetjih, ki niti niso predmet prodaje. Nominalno so številke sicer lahko visoke, a so pogosto večja obveznost, odgovornost in skrb kot pa sredstvo brezskrb-

nega uživanja in trošenja.

V Sloveniji imamo torej nekaj poimensko opredeljenih tajkunov, ki to po definiciji niso, in še nekaj tistih, ki bi to sicer lahko bili, a ne želijo biti niti sami niti jih nihče ne želi tako imenovati.

Privatizacija

Na drugi strani pa lahko beremo vsakodnevne ocene o vsesplošni prevladi tajkunov in tajkunizaciji Slovenije. Za lažje razumevanje tega nesorazmerja je smiselno pogledati dogajanja v času privatizacije družbenega premoženja. Seveda to velja za tiste, ki so pripravljeni pogledati kak korak dlje od vsesplošno sprejetega prepričanja, da je bilo v Sloveniji tako vse pokradeno, da si je ozek krog elit pridobil pretežni del premoženja nekdanje države in podobno.

Po osamosvojitvi, nekje po letu 1993, ko se je začela privatizacija družbene lastnine, je bila ocenjena vrednost vseh slovenskih podjetij okoli pet milijard evrov. V modelu razdelitvene privatizacije, za katero smo se odločili, so državljani Republike Slovenije prejeli certifikate v vrednosti okoli dve do tri milijarde evrov, s katerimi so lahko kupili lastniške deleže v svojih podjetjih, neposredno v drugih, katera so se odločila za javno prodajo (na primer Lek, Krka), ali posredno preko investicijskih skladov (Pidov). Tako so postali neposredno ali posredno lastniki približno polovice vseh slovenskih podjetij, ostalo je zadržala država neposredno ali prenesla v državna sklada Kad (za dodatno financiranje pokojninske blagajne) in Sod (za poplačilo denacionalizacijskih upravičencev).

Zatem se je začela druga faza privatizacije, ko so tako posamezniki kot država pričeli postopno prodajati svoje lastniške deleže. Kakorkoli se sliši kruto, je dolgoročni in stabilni lastnik praviloma tisti, ki mu to lastništvo predstavlja presežek sredstev, ki jih ne potrebuje za tekoče življenje. Takšnih Slovencev je bilo seveda zelo malo in zato je večina ljudi ob prvi večji potrebi (avto, adaptacija ali nakup stanovanja) ali ugodni ponudbi prodala delnice.

Nekateri - posebno na začetku - relativno po nizki ceni, drugi zopet precej dražje (tudi do 25.000 evrov in več za lastniški delež, kupljen z najvrednejšim certifikatom takratnih 400.000 SIT). Danes lahko ocenimo, da je svoje lastniške deleže, brezplačno pridobljene s certifikati, prodalo vsaj 80 % Slovencev, drugim pa je žal, da tega niso storili pred leti, ko bi dobili vsaj dvakrat več. Vrednost prodaje teh deležev ocenjujemo od pet do deset milijard evrov.

Toliko so torej državljani Republike Slovenije v zadnjih dobrih desetih letih pridobili s prodajo podarjenih lastniških deležev v slovenskih podjetjih, s prodajo skoraj polovice nekdanj skupnega družbenega premoženja. Ta sredstva so pomembno izboljšala življenjski standard, pospešila potrošnjo, proizvodnjo in začasno omogočila tudi nova delovna mesta. Ali je bila ta pot privatizacije najboljša ali ne, lahko seveda razpravljamo.

Kje so dobički

Seveda so bili v tej drugi fazi privatizacije poleg prodajalcev tudi kupci lastniških deležev v podjetjih. Če upoštevamo samo končne nakupe podjetij (izločimo tekoče trgovanje z delnicami podjetij na borzi), so bili približno tretjinski kupci tujci, domači nakupi pa so bili realizirani pretežno preko menedžerskih odkupov, preko odkupov ožjega ali širšega vodstva podjetij. Ne glede na kupca so imeli ti nakupi nekaj skupnih značilnosti. Praviloma so bila sredstva za nakup pridobljena preko kreditnih virov (to velja tudi za tujce) in tudi vsak nakup je bil opravljen ob predpostavki, da se bo vložek v kupljeno podjetje povrnil v približno desetih letih (preko izplačil iz podjetja ali s povečano vrednostjo podjetja).

Vrednost podjetij je bila v začetku (od 1993) relativno nizka zaradi nejasne prihodnosti, nepreglednosti situacije, pomanjkanja finančnih virov in težav pri poslovanju zaradi razpada nekdanje Jugoslavije. Z izboljševanjem vseh teh kategorij je vrednost vseh slovenskih podjetij postopno naraščala na mogoče okoli 50 milijard evrov v času največje konjunktore (leta 2007), nato pa zaradi vsesplošne krize padla na današnjih recimo 20 do 25 milijard evrov. Prodaje in nakupi podjetij, ki so bili izvršeni do leta 2000 ali celo

do 2004, so bili zato manj ugodni za prodajalce (dotedanje lastnike, prebivalstvo in državo), a zanimivejši za kupce, in večina menedžerskih odkupov (po številu) je bila opravljena do tega časa.

Konjunktura, izboljševanje poslovanja, rast vrednosti podjetij in dostopni finančni viri so kupcem podjetij iz tega obdobja omogočili, da so svoj vložek lahko poplačali iz prihodkov prevzetega podjetja ali pa so njihove preostale obveznosti precej nižje, kot je današnja, mogoče zaradi krize ponovno znižana vrednost kupljenega podjetja. Zaradi tega ti prevzemniki praviloma nimajo problemov s financiranjem nakupa in vse te menedžerske prevzeme bi lahko uvrstili v kategorijo "nesporni prevzemi". Takratni prodajalci so res relativno ceneje prodali svoje deleže, a vprašanje je, kakšen bi bil razvoj podjetja, če do te koncentracije lastništva ne bi prišlo (naj bo s strani domačih ali tujih kupcev). Prodaje in odkupi podjetij, realizirani v zadnjih letih pred krizo, so bili izvedeni po relativno visokih cenah podjetij, pogosto precej višjih, kot bi bila njihova današnja vrednost, in prejšnji lastniki so v teh transakcijah iztržili dokaj visoke premije za svoje lastniške deleže. Finančna in gospodarska kriza pa je prinesla obratna gibanja, kot smo jim bili priča vse od osamosvojitve - poslabšali so se pogoji in rezultati poslovanja, omejile možnosti financiranja ter močno znižale vrednosti vseh podjetij. Zato so beležili izgube oziroma znižanja vrednosti premoženja tudi na primer delničarji Krke (skoraj dve milijardi evrov), prav tako se je vrednost portfelja znižala tudi Kaču in Sodu (vsakemu preko milijarde evrov). Vendar so imeli ti lastniki večinoma svoje naložbe že prej in so pred tem realizirali povečanje vrednosti premoženja v času rasti borznih cen.

Pri kupcih pa so se vsi nakupi v času visokih vrednosti podjetij s padcem cen delnic izkazali kot izgube, in to velja predvsem za menedžerske odkupe med letoma 2005 in 2008. Vrednost premoženja se je močno znižala (tudi na četrtino), obveznosti pa so ostale enake. A protipostavka tem izgubam so zaslужki prodajalcev delnic. V primeru Merkurja je denimo tretjino izgube zaradi padca vrednosti podjetja kot dobiček realizirala država (v največji meri Kad - skupaj

preko 60 milijonov evrov), preostali del pa mali delničarji oziroma investicijski skladi. Ogromni minusi, ki se v nekaterih najbolj izpostavljenih primerih menedžerskih odkupov povezujejo z zaslужki akterjev, so nasprotna stran zaslужkov prodajalcev delnic. Seveda so ti zaslужki popolnoma legitimni, a s padcem cen delnic so se kasneje izrazili v izgubah drugih udeležencev teh zgodb.

Tajkunizacija

Ob vseh teh dogajanjih pa je treba omeniti še nekaj. Karkoli je bilo pri teh najodmevnejših privatizacijah napačno, bo dobilo svoj sodni epilog, a obseg tega je na vse "nesporne" menedžerske odkupe in druga podjetja relativno majhen. Posebno v luči dejstva, kje se pravzaprav "skrivajo" dobički. Vsekakor pa so ti učinki manjši, da bi na osnovi tega lahko govorili o tajkunizaciji celotne Slovenije.

Na žalost je vsakodnevno izpostavljanje teh zgodb bolj odvratanje pozornosti od dejanskih problemov Slovenije. Od dejstva, da ob enakih izplačilih prebivalstvu (plače, pokojnine, socialni prejemki) in materialni potrošnji države (okoli 21 milijard letno) ustvarimo zadnja tri leta kaki dve milijardi manj dodane vrednosti za delitev, kar se izraža v proračunskem deficitu. Za razreševanje te razlike so sicer dobrodošle tako imenovane strukturne reforme. A te so usmerjene predvsem v drugačno delitev ustvarjenega. Pri tem bomo redko zasledili pojasnilo, da dejansko vodijo v manjše prejemke prebivalstva (podobno kot tudi pogosto izpostavljen ukrep "izboljšanja konkurenčnosti gospodarstva") in na ta način zagotovijo uravnoteženje javnih financ oziroma prekinejo trend zadolževanja države.

A izkušnje kažejo, da lahko dolgoročno izravnamo bilance samo s ponovnim zagonom gospodarstva, z novimi investicijami, novimi delovnimi mesti. Zanje pa je treba na prvem mestu sprostiti menedžment, mu omogočiti in ga spodbuditi k ponovni rasti, k novim trgov, naložbam, k novim pogumnim, čeprav včasih tudi tveganim potezam nove rasti in razvoja. Na žalost pa se vsakodnevno ukvarjamo predvsem z iskanjem napak. V primeru Merkurja je na primer tretjino izgube zaradi padca vrednosti podjetja kot dobiček realizirala država.

*V primeru
Merkurja je na
primer tretjino
izgube zaradi
padca vrednosti
podjetja kot
dobiček realizirala
država*